

באר יעקב

שיעורי הגאון האדיר
רבי יעקב גרינוולד שליט"א

פרשת שמות תשפ"א

יו"ל ע"י
מכון טעם התורה

לתרומות והנצחות
הערות והארות
ניתן לפנות למייל
taamhatoreh@gmail.com

עיצוב ועימוד
נ.א. 0533153305

פרשת שמות

טעה ואמר בשבת 'מקדש השבת וישראל והזמנים'

אמר ביו"ט 'מקדש השבת' ותיקן והוסיף 'וישראל והזמנים' * חילוק בין נידון הנ"ל לנידון שלפנינו * דעת מהר"י פראג"י בשבת חול המועד שיצא * סברת מהר"י פראג"י שייך גם בכל שבת * דעת החדושים והבאורים לחלק בין שבת חוה"מ לכל שבת * ראיית מהר"י"ף מהרשב"א בפתח בחמורא וסיים בשיכרא * מהרמב"ן שם יש להוכיח לכאורה ההיפוך * אמר מוריד הגשם וחשב שקיץ והתחיל שוב מאתה גבור ולא הזכיר * סברא שבנידון שלפנינו ודאי יצא

ותוך כדי דיבור נזכר ואמר 'ישראל והזמנים', אבל לא חזר ואמר 'מקדש ישראל והזמנים, אינו כלום. שנראה כאילו אמר מקדש השבת וישראל והזמנים, והרי היום אינו שבת אלא יום טוב לבד.

אמנם הכף החיים (שם ס"ק יא) חולק על הפרי מגדים, ולדעתו אף אם לא חזר ואמר 'מקדש', אלא אמר 'ישראל והזמנים' בלבד גם כן יצא.

הכף החיים הוכיח כדבריו, ממה שנפסק בשו"ע (או"ח סי' רט סעי' ב): 'לקח כוס של שכר או מים, ובירך ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי הגפן, ותוך כדי דיבור נזכר שטעה, ואמר שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו, יצא', עכ"ל. מוכח, שאף באופן שהוסיף באמצע הברכה דבר שאינו מן המנין, שאמר 'בורא פרי הגפן'

נשאלתי במי שעלה לתורה לקריאת מפטיר בשבת, ובברכת ההפטרה טעה ואמר כנוסח שאומרים ביום טוב שחל בשבת, 'מקדש השבת וישראל והזמנים', במקום 'מקדש השבת'. ויש לדון האם צריך לחזור ולברך 'מקדש השבת'. וכמו כן יש לדון בטעה בתפילת שבת רגילה, ואמר 'מקדש השבת וישראל והזמנים'.

אמר ביו"ט 'מקדש השבת' ותיקן

והוסיף 'וישראל' והזמנים'

בשו"ע (או"ח סי' תפז ס"ק א) נפסק באופן הפוך, שאמר ביום טוב 'מקדש השבת' במקום 'מקדש ישראל והזמנים', שאם חזר בו תוך כדי דיבור יצא. ובמגן אברהם (שם ס"ק א) מפרש דהיינו אם חזר ואמר 'מקדש ישראל והזמנים'. והפרי מגדים (א"א שם) מדייק מלשונו, שזה דווקא אם חזר ואמר 'מקדש ישראל והזמנים', אבל אם אמר 'מקדש השבת'

באמצע ברכת שהכל, אין בכך כלום. ואם כן הוא הדין באומר ביום טוב 'מקדש השבת' ואחר הוסיף 'ישראל והזמנים', יצא, אף שאמר באמצע הברכה 'השבת' שאינו מן הענין.

חילוק בין נידון הנ"ל לנידון שלפנינו

על כל פנים בדברי הפרי מגדים מבואר, שאם אמר ביום טוב 'מקדש השבת', אף שהוסיף אחר כך 'וישראל והזמנים', לא יצא, וצריך לחזור ולהתפלל. לפי זה היה נראה לכאורה, שהוא הדין בנידון שלפנינו, שאמר בשבת 'ישראל והזמנים', אף שאמר גם 'מקדש השבת', לא יצא.

אולם באמת יש לחלק טובא בין הדברים, שבהזכיר שבת ביום טוב, הרי הפסיק באמצע הברכה בדבר שלא שייך לכאן, אלא שאחר כך תיקן ואמר ההזכרה של היום. מה שאין כן בנידון שלפנינו, שמתחילה אמר הנוסח של היום 'מקדש השבת', אלא שאחר כך הוסיף ואמר 'וישראל והזמנים', שבוזה יש לומר שמאחר שגמר כל הנוסח של היום, לא איכפת לן שהוסיף אחר כך והזכיר עוד מה שאינו מן הענין.

לבן נראה שבוזה גם לפי הפרי מגדים יצא ואין צריך לחזור. אלא שלא מצינו מפורש כדבר הזה לעת עתה בפוסקים. ויש לעיין בזה.

דעת מהר"י פראג"י

בשבת חוץ המועד שיצא

והנה מצינו כעין זה לענין שבת חול המועד, שהדין הוא שבכל התפילות אינו מזכיר של מועד, רק נוסח שבת הרגיל, חוץ ממוסף שמתפלל נוסח של רגלים. וכתב הברכי יוסף (אר"ח סי' תצ ס"ק ו-ז; הובא גם בשערי תשובה שם ס"ק ט; ביאור הלכה שם ד"ה מתפלל) בשם שו"ת מהר"י פראג"י^א (סי' צח), שאם חתם בתפילת שחרית 'מקדש השבת וישראל והזמנים' אין צריך לחזור, אבל אם חתם רק 'ישראל והזמנים' ולא הזכיר שבת לא יצא, ואם חזר ואמר תוך כדי דיבור 'מקדש השבת' יצא.

פברת מהר"י פראג"י

שייך גם בכל שבת

מפורש על כל פנים לענין שבת חול המועד, שאם אמר 'מקדש השבת וישראל והזמנים' במקום 'מקדש השבת' יצא. אלא שהיה מקום לומר שדווקא לענין שבת חול המועד אמרו כן, שמאחר ששייך בו קצת נוסח של יום טוב, יצא בדיעבד אם הזכיר גם של יו"ט, אבל בשבת רגילה שאמר גם 'ישראל והזמנים' יתכן לומר שלא יצא אפילו בדיעבד.

אך בלשון מהר"י פראג"י בתשובה שם מפורש הטעם שיצא בדיעבד: 'וטעמא, דמכי אמר מקדש השבת הרי סיים הברכה, ומה שהוסיף ואמר וישראל

א. בשערי תשובה וביאור הלכה שם הועתק כן בטעות בשם מהר"י 'מולכו', אך הוא טעות סופר, וצריך לומר מהר"י 'פראג"י', והוא להגאון רבי יעקב פראג"י מחכמי מצרים מלפני 300 שנה.

החתימה, ובוזה כתב שבשבת רגילה חוזר². אבל במהר"י פראג"י עצמו וכן בפוסקים שהביאו את דבריו מפורש שדיברו לענין החתימה, היינו שכל הברכה אמר בנוסח של שבת כראוי, ורק בחתימה הוסיף לומר 'וישראל והזמנים', ושם לא שייך הטעם שמשנה ממטבע שטבעו חכמים. וטעם ההיתר הוא משום שאין מקלקל בזה שמוסיף אחר שסיים את נוסח הברכה, ולטעם זה לא שייך לחלק בין שבת חול המועד לכל שבת וכנ"ל.

ראיית מהרי"ף מהרשב"א

בפתח בחמרא וסיים בשיכרא

מהר"י פראג"י מביא ראייה ליסוד זה, שאחר שכבר גמר את כל הנוסח שצריך לומר, שוב אינו מקלקל אם מוסיף עוד לומר דברים שאין כאן מקומם, מדברי הרשב"א בברכות (יב). שם יש שני גירסאות בשאלת הגמ' במי שלקח כוס של שכר וחשב שזה יין, רש"י גרס: 'פתח וברוך אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מאי', היינו שהספק הוא באופן שאמר 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם' על דעת להמשיך 'בורא פרי הגפן', אך לאחר שאמר מלך העולם נזכר שהוא שכר, וסיים 'שהכל נהיה בדברו', שבזה נסתפק האם הולכים אחר עיקר ברכה ולא יצא, שאז חשב לומר הגפן, או אחר חתימת הברכה ויצא, שכן חתם כדין ואמר 'שהכל'.

והזמנים הוא תוספת בעלמא, והרי זה כמו שסח אחר גמר הברכה בדברים, שאף על גב שפסק בתפלתו, מכל מקום כבר יצא ידי חובת הברכה, וההפסק שפסק אין מזיקו לחזור. עכ"ל.

הרי מפורש בדבריו, שהטעם שאינו חוזר הוא כמו שכתבנו למעלה, שאין זה נחשב להפסק, מאחר שכבר גמר הברכה. וסברא זו שייך גם בשבת רגילה כמו בשבת חול המועד. ועל כרחק שמה שנקט שבת חול המועד, אינו אלא משום שכך היה מעשה, שכן בשבת חול המועד יותר שכיח שיקרה כדבר הזה, מאחר שהוא קצת יום טוב, ובמוסף הרי מתפלל בנוסח של יו"ט.

דעת החדושים והבאורים

לחלק בין שבת חודה"מ לב"ב שבת

שוב ראייתו בחדושים ובאורים (ברכות ל.), שהביא את הביאור הלכה בשם הברכי יוסף, שאין צריך לחזור, וכתב שלא הקילו כן אלא בשבת חול המועד, אבל בסתם שבת אם התפלל תפילת יום טוב שחל להיות בשבת, נראה פשוט שחזור. ומבאר הטעם, משום שמשנה את כל מטבע התפילה. עכ"ד.

ברם דבריו טעונים ביאור, שמדבריו מוכח שלדעתו מדובר כשהתפלל כל נוסח התפילה כנוסח של יו"ט, ולא רק

ג. עוד כתב החדושים ובאורים לדון שם שצריך לחזור מצד הפסק, וכתב שהדבר תלוי במחלוקת האחרונים לענין הטועה ומזכיר מאורע של שאר ימים בתפילה שלא בזמנה, אם נחשב הדבר להפסק, (ראה שו"ע סי' קח סעי' יב ובמשנה ברורה שם ס"ק לה). עכ"ד. אך גם דבר זה לא שייך בנידון שלפנינו, שכאמור מדובר בחתימת הברכה, אחר שסיים את כל הברכה, הוסיף לומר עוד שאינו מן המנין, ובוזה ודאי לא שייך הפסק וכנ"ל.

אבל הגאונים (הובאו בבעל המאור ובמלחמות שם) גרסו אחרת בדברי הגמ': 'פתח בדשיכרא וסיים בדחמרא מאי', היינו ששאלת הגמ' היתה, באופן שסיים את הברכה כראוי, שבירך 'שהכל נהיה בדברו' כברכתו, ואחר כך טעה והוסיף לומר 'בורא פרי הגפן', שבזה נסתפקו אם בזה שגמר שלא כראוי פסל את מה שאמר בתחילה כראוי¹.

וכתב הרשב"א שם, שמסתבר לומר כרש"י. שאם כדברי הגאונים, מה שיין להסתפק בזה. הרי כבר סיים את כל הברכה כדין, 'ומה שאמר לבסוף שהכל נהיה בדברו תוספת הוא לאחר הברכה, ומה מעלה לברכה ומה מוריד, והאיך קורא אותה חתימה....., וזה דבר רחוק מאד שיהא הפסד בתוספת שהוסיף לאחר שסיים ברכתו, ואפילו אמר לאחר מכן כמה דברים'. עכ"ל.

מדברי הרשב"א אלו הוכיח מהר"י פראג"י שהוא הדין בנידון שלפנינו, שמאחר שסיים את כל הברכה כראוי ואמר 'מקדש השבת', שוב לא מעלה ולא מוריד מה שהוסיף אחר כך 'וישראל והזמנים', וודאי יצא, ואין צריך לחזור. ע"כ תוכן דבריו.

מהרמב"ן שם יש

להוכיח לכאורה ההיפוך

אולם לכאורה מאותו מקום שהוכיח מהר"י פראג"י מהרשב"א, שאחר שסיים כראוי שוב אינו מקלקל במה שמוסיף, יש להוכיח לכאורה מדברי הגאונים והרמב"ן החולקים על רש"י שם שלא כמהר"י פראג"י, שהרי לדעתם איבעיית הגמ' הוא באופן כזה, שאמר ברכה שלימה כראוי, ושוב אחר כך הוסיף לומר 'בורא פרי הגפן', ונסתפקו בגמ' שמא לא יצא, שכן קלקל בזה שהוסיף אחר כך. ולפי זה גם נידון שלפנינו מוטל בספק זה, שיתכן שבזה שהוסיף לומר 'וישראל והזמנים', אף אחר שכבר סיים את הברכה כראוי, הרי הוא מקלקל את הברכה, ולא יצא.

אמר מוריד הגשם וחשב שקיין והתחיל

שוב מאתה גבור ולא הזכיר

ואכן רבי שלום שבדרון (בהגהות על דעת תורה סי' קיד סע"ו) כתב להוכיח כעין זה מדברי הרמב"ן. ששם נסתפק במי שהתפלל בימות הגשמים, ואמר משיב הרוח ומוריד הגשם כדין, ושוב טעה וחשב שעומד בימות החמה, וחזר ואמר אתה גבור ולא הזכיר לא טל ולא גשם

ג. יש שם עוד פירוש בדברי הגמ', והוא פירוש הר"ף, שגרס כרש"י שפתח בחמרא וסיים בשיכרא, אבל לא פירש כרש"י שרק חשב לומר 'הגפן' ולבסוף אמר 'שהכל' כראוי, אלא לדעתו מדובר באופן שאמר באמת 'הגפן' שלא כראוי, ושוב תיקן את עצמו תוך כדי דיבור ואמר 'שהכל נהיה בדברו', שבזה נסתפקו אם הועיל מה שחזר בו. אבל באופן שלא אמר כלל 'הגפן', אלא שחשב לומר כן כשהתחיל לברך, לדעת הר"ף ודאי יצא, ולא שיין להסתפק בזה.

כדין, ושוב הוסיף לומר 'וישראל והזמנים', האם נחשב הדבר שקלקל את מה שאמר, שלפי הרמב"ן יתכן שזה בכלל ספיקת הגמ', ושמה לא יצא.

סברא שבנידון שלפנינו ודאי יצא

אך באמת נראה, שבנידון שלפנינו לא שייך להסתפק כלל, שודאי יצא, אף שהוסיף לומר 'וישראל והזמנים', שהרי לא אמר כן אלא משטף לשונו, אך ודאי לא נתכוון לחזור ממה שאמר 'מקדש השבת', ולכן ודאי אם גמר כדין לא קלקל במה שהוסיף עוד לומר שלא מן הענין. ואינו דומה למברך שהכל על שיכר ושוב נתכוון לחזור ולומר הגפן, משום שטעה לחשוב שזה יין, או בטועה אחר מוריד הגשם לחשוב שהוא בימות החמה, ולכן רוצה לחזור בו. שכאן ודאי לא רצה לחזור ממה שאמר 'מקדש השבת', אלא שבטעות הוסיף לומר גם 'וישראל והזמנים'.

לבן לולי דברי המהר"י פראג"י היה נראה שאין צריך כאן לסימוכין מדברי הרשב"א, שבנידון שלפנינו אף לדעת החולקים על הרשב"א ודאי אין צריך לחזור וכנ"ל. ואולי גם המהר"י פראג"י לא הביא את הרשב"א אלא לחזק את דבריו יותר, אבל גם בלאו הכי פשוט הדבר שיצא.

וגמר תפילתו, האם צריך לחזור ולהתפלל כדין מי שלא הזכיר מוריד הגשם כלל, או שאין צריך לחזור. ומבאר תורף שאלתו, האם תוך כדי דיבור שייך רק לתקן, או שמה גם לקלקל, ומאחר שחזר תוך כדי דיבור נחשב כאילו לא אמר מוריד הגשם כלל.

וכתב שם, שלפי פירוש הרמב"ן בברכות שם לכאורה שאלה זו היא איבעיית הגמ' שם, שכן נסתפקו באמר שהכל נהיה בדברו כדין ושוב חזר ואמר בורא פרי הגפן שלא כדין, והספק הוא האם מה שחזר בטעות בתוך כדי דיבור מקלקל את מה שאמר כדין או לא. ולכאורה גם ספק זה באמר משיב הרוח וחזר תוך כדי דיבור תלוי בשאלה זו.

אלא שכתב ששמע לחלק בין הנדונים, שבנידון דברכות נחשב שעקר בפירוש מה שאמר קודם, בזה שאמר אחר כך 'בורא פרי הגפן', מה שאין כן במשיב הרוח, שלא קלקל בפירוש את מה שאמר, אלא התחיל שוב מאתה גבור ולא הזכיר שם כלום, שיש לומר שדי בזה שהזכיר מוריד הגשם בתחילה. עכ"ד.

מעתה היה לכאורה מקום לדון בנידון שלפנינו, שאמר מקדש השבת

ד. שמה שאין אנו חוזרין כשלא אמר מוריד הגשם בימות הגשמים, היינו משום שאנחנו מזכירים 'מוריד הטל' ולכן יצא. אבל אם לא אמר לא מוריד הגשם ולא מוריד הטל מחזירין אותו, כנפסק

בש"ע (או"ח סי' קיד סעי' ה). וראה מה שהארכנו בזה בבאר יעקב (ח"א, שמיני עצרת).

להאדרת והוצאת חידושי תורתו של מורינו
הגאון האדיר ר"י גרינוואלד שליט"א

סימן טוב ומזל טוב

ברגשי שמחה וגיל נאחל ברכת מזל טוב חמה ולבבית,
להאי גברא רבא ויקירא, ידידינו העומד לימיננו בכל עת בעצה ותבונה לכל מלאכה,
איש חמודות ורב תבונות, המופלג בתורה ובחסידות, כהן שדעתו יפה,

ה"ה הגה"ח ר' **הערש וואלף הכהן פריעדמאן** שליט"א
יו"ר מכון 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי הגר"י ענגיל זצ"ל

הוא הגבר אשר התחיל עוד בבחרותו בכתיבת וארגון שיעורי מורינו הגאון האדיר שליט"א,
והוא אשר עומד עד עתה לימיננו בכל עת לעזור ולסייע בכל מה שנוגע לרבינו,

לרגל שמחת לבו בנישואי בתו הכלה הצנועה והמהוללה

עב"ג הבה"ח החתן המופלג בתורה וביראת שמים

כמר **עמרם לוי אופמאן** נ"י ויזרח

בשעה טוב ומוצלחת

נצרף בזאת את איחולנו מקרב הלב,

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שהזיווג יעלה יפה, לקשר של קיימא ולבנין עדי עד, ויזכה
לראות מהם ומכל יוצאי חלציו דורות ישרים ומבורכים, בברכה המשולשת בתורה, בבני ברוכי
חיי ארוכי ומזוני רווחי, בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, מתוך רוב נחת דקדושה
והרחבת הדעת וכל טוב סלה

המשתתפים בשמחתך

חכמי ורבני המכון

גם אני מצטרף

ידיך עוז ישראל פריעדמאן - בני ברק